

in doffe wanhoop eindigt. (In dit opzicht belooft „Thiss“ een uitzondering te worden, maar daar zijn dan ook 11 boekdeelen voor noodig!) Ge gevoelt de worsteling reeds, als ge de titels der boeken maar leest. Zoo bestaat: „Donker Geluk“ van Jo de Wit, „Langs het Geluk“ van Annie Salomons, „Het Duurzaam Geluk“ van Marie Schmitz, „Van het wonder Geluk“ van v. Wermeskerken, „Het laatste Geluk“ van F. Hollaender, „De Gelukzoker“ van Alb. Draayer—de Haas, enz.

Zulke veelvuldigheid zal toch niet toevallig zijn, maar moet wijzen op een geweldigen drang in den modernen mensch naar het zoeken van iets, wat hij mist en toch niet missen kan.

Hoe krachtig kan tegenover deze schreiende armoede, die de moderne literatuur zoo pijnlijk reflecteert, een christelijke levensbeschouwing haar rijkdom stellen, wijl zij de bron kent niet alleen van een tijdelijk, maar zelfs van een eeuwig geluk!

„Het Ontwaken“ doet de hoop gloren, dat Jaarsma's werk „Thiss“ van dezen rijkdom getuigenis afleggen zal. Maar de vervulling van die belofte, zoo ze komt, is nog ver. Wie er niet op wachten kan, leze het nieuw-verschenen, pretentielooze boekje van Antonia Margaretha: „Waar woont het geluk“.

Dat geeft een alleszins bevredigend antwoord.

Ik meende, dat de grootsche opzet van „Thiss“ mij veroorloofde, het zelfs meebracht, dat ik dit artikel aan den vervolg-roman wijdde.

In een volgend stuk dan de bespreking van het eerste deel „Het Ontwaken“.

C. TAZELAAR.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN.

De Gereformeerde Kerk in Hongarije.

VII.

De predikant (zijn werk in de gemeente).

Daar ik mij voornam met dit laatste artikel voorloopig afscheid te nemen van de Gereformeerde Kerk in Hongarije, wil ik nog een boek noemen, dat ons op kerkhistorisch gebied in kan lichten omtrent de rijke geschiedenis van deze martelaarskerk. Daartoe vind ik de vrijmoedigheid in het feit, dat ik merkte hoe men notitie heeft genomen van een geschiedwerk over Hongarije's historie door mij in artikel V genoemd en den titel had opgeteekend met de bedoeling om pogingen aan te wenden dit in zijn bezit te verkrijgen. In 1854 is te Berlin Verlag von Wiegand und Grieben verschenen de Geschichte der Evangelischen Kirche in Ungarn vom Anfange der Reformation bis 1850 mit Rücksicht auf Siebenbürgen. Dit werk van ongeveer 700 bladzijden schijnt mij voor ons het meest toegankelijk. Duitse vrienden verzochten in 1846 dringend aan den grooten kerkhistoricus Merle d'Aubigné eene geschiedenis van de Hongaarsche kerk te schrijven. De grijsaard kon dit verzoek niet inwilligen, maar hij drong er op aan dat anderen dit noodige werk zouden doen, daar zulk een geschiedwerk nog niet bestond. Reeds Merle d'Aubigné wees er op, dat de geschiedenis van deze martelaarskerk veel te weinig in West-Europa bekend was.

Met een beroep op de woorden van koning Lemniz: de last, waarmede zijne moeder hem onderwees: open uwen mond voor den stomme, voor de rechtzaak van allen, die omkomen zouden, eischte Merle d'Aubigné van de Gereformeerde Kerken uit West-Europa, dat zij kennis zouden nemen van de geschiedenis van de Hongaarsche Gereformeerde Kerk. Hij verwachtte, dat de Gereformeerde christenen uit deze landen de geschiedenis van hun broeders in Oost-Europa lezende, zich gedrongen zouden gevoelen zich meer om deze lijdende christenen te bekommeren, voor hen te bidden, voor hen op te komen. Sinds den tijd, dat Merle d'Aubigné dit schreef zijn meer dan zeventig jaren verlopen. Het lijdend der broeders is zwaarder geworden; hun geklag drong door tot het Westen en geen kerk en geen volk sneed dat gevoeliger door de ziel dan „de menschen“ van onze kerkgemeenschap. Daarom vertrouwd ik sommigen een dienst te bewijzen den titel af te schrijven van een geschiedwerk, dat ons goed kan oriënteren omtrent de geschiedenis van een kerk, die meer geleden heeft dan eene der Gereformeerde Kerken der wereld; eener kerk met welke de groote reformatoren Luther, Melancthon en Calvijn in zoo nauwe betrekking hebben geleefd en met welke ook geen der Gereformeerde Kerken meer in aanraking is geweest gedurende den loop van de zeventiende eeuw dan die dezer gewesten.

Daar schiet mij nog iets te binnen.

In de zestiger jaren van de vorige eeuw heeft niemand minder dan onze Groen van Prinsterer zich bijzonder laten gelegen liggen aan deze kerk. Zou het ook kunnen, dat zijn aandacht daarop gevestigd is door zijn geestelijken vader Merle d'Aubigné. Of zou het enkel een bewijs zijn van de sympathie des geestes tusschen deze beiden. Ik hoop elders nog eens gelegenheid te vinden om

mede te deelen, welke de relaties waren tusschen Groen en de Hongaarsche Gereformeerden.

Laat mij nog twee kleine boekjes noemen, die ons oriënteren kunnen omtrent de geschiedenis van de protestanten in dit land. Naast dat van Gereformeerde zijde bovengenoemd, verscheen er nog een boekje in de serie science et religion: Le Christianisme en Hongrie par Emile Horn, deuxième édition, Paris, Librairie Blond & Cie, 4, rue madame, 4. De auteur is Roomschi. Van Lutherse zijde noem ik nog: die reformation in Ungarn von Mathias Szlavik aus Bobschau in Ungarn. Halle a. S. Buchdruckerei des Waisenhauses, 1884. Het eerste gaat slechts tot Jozef II en het andere handelt alleen over de eerste periode doch is zeer instructief in § V inzake het kerkrecht. Veel van het tegenwoordige kerkrecht, waarvan ik in art. V schreef, kan worden verstaan in het licht van deze paragraaf en zoo staat het ook met hetgeen ik nu nog wil mededeelen van het werk van den predikant. De Hongaarsche predikant heeft allerlei besognes, van welken aard er geen enkele op onze schouders rust, waardoor zijn leven zoo buitengewoon is bezet, dat er voor de meesten hunner geen tijd overblijft, voor ernstige wetenschappelijke studiën. De predikant moet ook nu nog, gelijk dit ook het geval is met den gereformeerden onderwijzer en onderwijzeres, eerst den eed doen, met de hand op het hart, niet iets te zullen leeren, dat in strijd is met den Heidelberger Catechismus en de belijdenis (het heerlijke tweede Helvetische, Zwitsersche, belijdenisschrift).

In theorie is hij dus bij zijn prediking gebonden aan deze beide belijdenisschriften. Ik ga u mededeelen wat een predikant alzoó heeft te doen; waartoe alle predikanten gehouden zijn. Natuurlijk ook daar gaat het als hier, dat de eene predikant veel meer kan doen en veel meer wil doen dan de ander. De gemeenten zijn ook zeer verschillend in grootte. Hebben in onze kerken sommige predikanten veel te groote gemeenten, zoodat één predikant staat voor wat geen drie behoorlijk kunnen doen; in Hongarije zijn deze verhoudingen ongemeen veel ongunstiger; nog ondenkbaar veel ongunstiger dan dit het geval is in de groote stadsgemeenten der Ned. Herv. Kerk. In Boedapest heeft men het parochie-stelsel. Op de 100.000 Gereformeerden zijn nog geen tien predikanten. Even ongunstig is dit in Debrecen en in vele steden en dorpen. Twintig duizend leden voor één predikant ter bearbeiding is geen uitzondering. Zulke predikanten hebben dan wel een hulpprediker en ook in Boedapest en Debrecen zijn zeer vele professoren in de christelijke religie enz., die kunnen helpen bij de prediking en in den arbeid der Evangelisatie, doch indien ergens van overlading van arbeid kan worden gesproken, dan is dat het geval in deze Gereformeerde Kerk. Bij iedere kerk nu is een kerkelijk bureau. Daar komt men dan ook des Zondagsmorgens saam voor den dienst en vandaar uit trekt de dominee met den kerkeraad en de collega's naar de kerk. Ik merkte niet, dat er voor en na den dienst werd gebeden; maar wel, dat er allerlei bureau-werk was te doen. De predikant moet zorgen voor het registreeren van alle geboorten, sterfgevallen, huwelijken — ook die met Joden en Roomschen — van de gedoopten en hoe veel jongens en meisjes belijdenis hebben gedaan. De doop geschiedt vank in huis.

In de kerk zijn daarbij eer de peten tegenwoordig dan de ouders.

Een doopformulier wordt niet gebruikt.

Wat ik van de bediening des doops zag aan den morgen, dat ik in een der kerken preekte, ergerde mij eer dan dat zij mij kon stichten.

Ook was ik tegenwoordig op een anderen Zondag bij de openbare belijdenis en den doop van een joodschen jongeling! Van ontroering merkte ik bij niemand iets! Doch ik zag wat voor oogen is!

De voorbereiding voor de openbare belijdenis is slechts zeer kort; zij duurt door den regel slechts van Paschen tot Pinksteren; gedurende dezen tijd komt het wel voor, dat de predikant wekelijks drie uren onderricht geeft; dit zou des noodig voldoende zijn indien men niet op zoo jongen leeftijd belijdenis deed en indien aan de openbare belijdenis gedurende eenige jaren degelijk catechetisch onderwijs voorafging. Dit is echter niet het geval! Het pracht-referaat van Prof. T. Hoekstra, rakende de christelijke opvoeding, vond buitengewoon veel instemming en heeft reeds zijn invloed doen gelden en zal zijn invloed blijven uitoefenen.

Aan de openbare belijdenis gaat geen onderzoek vooraf in het midden van den kerkeraad. Aan de jongelui worden eenige vragen, gemeenlijk drie, gedaan in het midden der gemeente.

Bij den overgang van Joden tot de Gereformeerde Kerk ontvangen deze slechts gedurende zeer korten tijd, een week of drie, onderricht in de leer. Wordt hun kennis niet voldoende geacht, dan kan dat onderwijs worden verlengd.

Het gaat in Hongarije als bij ons onder de predikanten, er zijn ijverige en minder ijverige. Niet ongeestig deelde een zeer ijverig Hongaarsch predikant zijn collegas in vier klassen.

Van beneden af beginnende komen dan eerst de predikant-boeren, dat zijn dezulken, die veel pastoralia bezitten, en die eerder hoer dan

predikant zijn. Zij koopen en verkoopen, gaan naar de markten, zaaien en oogsten en hebben veel meer met hun landerijen te doen, met hun ganzen, zwijnen, koeien en akkers dan met de gemeente. 't Is niet onmogelijk, dat zij tegen de zestig preeken bezitten, eigen gemaakte of van anderen overgenomen en nu dat repertorium ieder jaar op zon- en feestdagen afdraaien. Deze predikanten hebben het door den regel in den tegenwoordigen tijd heel goed. De landbouwende bevolking gaat het minst gebukt onder de duurte en schaarschte. Deze predikanten zijn een ramp voor de gemeente!

Dan heeft men een tweede soort, die van zich laten hooren in allerlei actie; zij maken zich druk met veel en velerlei; zij zijn niet lui, maar zij hen is zoo vaak groot gemis aan diepte, aan degelijkheid, de gemeente profiteert niet veel van hen en vooral missen velen hunner vromen zin, innige godsvrucht en dege kennis. Een derde groep wordt gevormd door den deftigen stadsdominee, die gaarne gezien wordt bij de hoogtijden in het familie-leven der aanzienlijken; hij en zijn familie bezoeken den schouwburg; zijn kinderen hebben ook dansen geleerd; hij zelf moet orator zijn; men let meer op mooie woorden dan op eenvoud in zijn prediking; hij is wel orthodox en bidt de formulier-gebeden met schoone stem en niet zonder ontroering. Liefst laat hij de catechisatie en die diensten, waaronder de groote menigte en het deftige publiek niet opgaat, over aan zijn hulpprediker; men moet bij hem niet vragen naar godzaligheid in zijn wandel. Vooral voorkomen, voordracht en naam geven bij dit slag van predikanten den doorslag. Een groote opkomst moet men onder hun prediking niet verwachten, alleen bij sommige gelegenheden. Ook deze predikanten kan men geen zegen achten voor de gemeente. Dan rest ons nog een vierde groep. Dat zijn de piëtisten; men zou die in Nederland in sommige kringen de fijnen noemen. Zij komen niet in den schouwburg; hun kinderen gaan niet ten dans; zij zijn zelf meestal praktisch onthouders; het zijn de mannen des gebeds; de mannen, die weinig verschijnen in de salons, maar veel werken onder het volk. Men vindt ze vooral onder de jongeren; zij zijn in aanraking geweest met de actie der Christen-Studenten-vereeniging. Het zijn de mannen van de conventen. Zij bidden en werken om de kerk tot Reformatie te brengen. Uit de hoogere kerkelijke ambten worden zij zorgvuldig geweerd. Hun getal neemt toe. Zij hebben de Hongaarsch-Nederlandsche conferentie toegejuicht; zij zijn er bezielde; zij zijn verrijkt en verblijd huiswaarts gekeerd en weer aan den arbeid gegaan. Zij hebben met openbaren en geheimen tegenstand te kampen. Zij wederstaan den Booze. Zij zijn de mannen met een warm hart, worden verteerd door ijver, branden van liefde; onder hen zijn er, die gebrek lijden; maar zij versagen niet. Deze worden de reformateurs! Hen moeten wij steunen! Onder hen is nog eenig verschil van ligging! Dit verwondert niemand, die geen vreemdeling is in de historie van onze Reformaties in den loop van de vorige eeuw. Wie weet of ook de Hongaarsche kerk geen crisis der geboorte zal moeten doormaken. Een keurbende dezer mannen zou ik met name kunnen noemen. Ik wil u van één hunner mededeelen wat hij alzoó heeft te doen. Zijn naam kunt ge niet gissen. Hij was nog nimmer in ons land. Hij kwam met geen der Hollanders meer bijzonder in aanraking. Hij heeft rijk genoten op de conferentie. Hij loofde en prees den Heere voor wat hij hoorde. Geen der conferentiebezoekers teekende wellicht zooveel op. Ik noem zijn naam niet, noch zijn standplaats! Twee dagen heb ik met hem onder hetzelfde dak verkeerd. Toen heb ik hem leeren kennen als een innig christen. In korte jaren bracht hij een kleine groep in het diepe zuiden des lands in een overoude stad tot een geordend kerkelijk leven. Hij werd mij door een weinig optimistisch en luidruchtig man genoemd als een der vroomste en der ijverigste onder de piëtisten of fijnen. Deze man nu moet ten eerste zijn kerkelijk bureau bijhouden. Dan verder tweemaal des Zondags preeken. Hij moet den curator, die over het stoffelijke het beheer heeft, controleren; den kerkeraad presideeren, welk college samenkomt, zoo vaak er iets te doen is; verder bijna alle bezoeken brengen, want alleen de onderlingen, die christenen zijn, doen huisbezoek, hoewel de verkozen ouderling bij de intrede in zijn ambt voor de gemeente zweert getrouw te zullen zijn in de vervulling van zijn ambt.

Tweemaal 's weeks houdt hij met de mannen eene bijbellesing; eenmaal voor allen, die daar in lust hebben, waarbij hij de stof zeer eenvoudig behandelt; de andere maal voor geheel besliste christenen; dan gaat hij dieper in op wat gelezen wordt. Ieder der aanwezigen leest dan een of meer verzen. Verder geeft hij eenige uren godsdienst-onderwijs op de Gereformeerde school en leidt de Zondagsschool. Vijfmaal des jaars, liefst het Avondmaal gevierd, op welken dag ook de voorbereiding wordt gehouden, waarbij aan allen ter beantwoording drie vragen worden gesteld. Tot dit Avondmaal komen door den regel meer mannen dan vrouwen; van de zeshonderd gerechtigden in de gemeente van den bewusten broeder, komen ongeveer 450

aan de ro
maalgange
teekenen
meisjes en
schappelijk
des jaars
gemeente
aan den g
jaars gaat
op een Ze
zijn onder
wordt da
tweemaal

Daar he
kerk niet
de kerk
voor de

Nog kom
dezen bro
maand sa

Het kan
waar aldus
gewerkt, b
vergaderd
flik kerk
nevens een
prentbri
te zijn.

Een ker
ten onder
vriend of
omstandig
van den l
bekeerde
in den m
hooften, o
bekeering
predikante
trouw te
bolen, zul
moet.

In Hong
vent en v
der Doleur
gemeenten
program;
en aanmo
kerk een
van nieuw
ook daar z
sterke de
gedachtig
mond v.c
zaak v

De tijds
dige krach
onze ergst

Wij zoek

Hoewel
komend, k
papenbaten
king hebb

Het r
Nederla
vrees d
Niet al
hebben
op alles
mij he
van N
Bij h
stolte
op een
die vre
Men
sche v
weer in
voor 12
telling,
sche Un
schen -
pompe
Utrecht
„bekeer
meer d
voornam

Ik ka
meedoe
indruk
maken,
de boy
„behalv
anders
wij ons
testants
verwar
de Roc
na toe
stoeke
geloond
Die
voor P
grooten
wijs v
om te v
mindere